

УДК 378.147:371.132

Г. О. Лисак,
викладач

(Хмельницький національний університет)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті здійснено аналіз психолого-педагогічних умов, що сприяють процесові підвищення об'єктивності контролю та оцінювання професійної підготовки студентів університетів. Розглядаються засоби стимулювання механізму самовдосконалення та педагогічної рефлексії в галузі оцінювання.

Проблема об'єктивності оцінювання навчальних досягнень студентів завжди була актуальною. Особливої уваги ця проблема набула тепер, коли в Україні відбувається реформування системи освіти. Необхідність змін у системі оцінювання визначена на державному рівні. При кредитно-трансферній системі навчання у вищих навчальних закладах саме оцінюванню результатів навчальної діяльності студентів належить важлива роль у забезпеченні високої якості освіти та формуванні конкурентноспроможних фахівців. За таких умов, особливого значення набуває проблема підвищення об'єктивності контролю та оцінювання професійної підготовки студентів університетів.

Зазначимо, що питання об'єктивності контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів знайшло своє відображення в дослідженнях багатьох психологів та педагогів. Зокрема, питання змісту процесу контролю і оцінювання були в центрі уваги С. І. Архангельського, І. Є. Булах, Б. Т. Ліхачова, В. О. Сластьоніна; психолого-педагогічні аспекти проблеми вивчали С. Л. Близнюк, Л. І. Джулай, Л. М. Романишина; готовність до процесу оцінювання, як окремого виду педагогічної діяльності, вивчали М. І. Д'яченко, І. А. Зязюн, Т. В. Іванова, С. М. Калаур.

Вивчаючи питання підвищення об'єктивності контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів, ми поставили собі за мету з'ясувати, які психолого-педагогічні умови будуть сприяти цьому процесові та, одночасно, сприяли б підвищенню якості фахової підготовки майбутніх спеціалістів. Відповідно до поставленої мети, наше завдання полягає у розкритті сутності виділених психолого-педагогічних умов підвищення об'єктивності оцінювання навчальних досягнень студентів.

С. В. Висоцький, досліджуючи роль психолого-педагогічних умов у навчальному процесі, визначає умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення, коли забезпечується успішне вирішення поставленого педагогічного завдання. У цьому контексті умови виступають у ролі динамічного регулятора інформаційних, особистісних, психологічних і педагогічних факторів навчання [1: 91].

О. М. Пехота [2] визначає педагогічні умови як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети. І. М. Мельничук [3] під психолого-педагогічними умовами, що забезпечують проведення процедури контролю на належному рівні, розуміє сукупність факторів, які обумовлюють організацію та сутність процесу контролю знань та забезпечують активність студентів у набутті знань.

Ми під психолого-педагогічними умовами підвищення об'єктивності контролю викладачів ВНЗ розуміємо поєднання елементів змісту, методів, прийомів, організаційних форм контролю та оцінювання, які позитивно впливають на ефективність і результативність навчально-виховного процесу. Аналіз наукової літератури [2; 4; 5; 6] із зазначеної проблеми дав можливість визначити психолого-педагогічні умови, без реалізації яких процедура оцінювання навчальних результатів студентів не буде об'єктивною. Отже:

- розвиток мотиваційної сфери та підвищення професійного інтересу;
- стимулювання механізму самовдосконалення та педагогічної рефлексії в галузі оцінювання;
- зниження впливу суб'єктивних факторів при оцінюванні результатів навчальної діяльності;
- поєднання традиційних та інноваційних методів контролю.

Проведемо теоретичний аналіз зазначених психолого-педагогічних умов. Відзначимо, що процес формування високого рівня готовності до оцінювальної діяльності пов'язаний із мотиваційною сферою. Ми вважаємо, що саме завдяки позитивній мотивації відбувається ефективне оволодіння системою знань необхідних для здійснення процедури оцінювання. Від ступеня активності пізнавальної діяльності викладача залежить кінцевий результат, якого можна досягти під час засвоєння теоретичної бази знань та оволодіння оцінювальними вміннями.

Розвиток мотиваційної сфери залежить від мотивів, тобто від ...спонукання суб'єкта до дії або діяльності, які пов'язані з досягненням визначеної мети, яка вникає на основі його певних потреб [7: 12]. Усі мотиви, у свою чергу, поділяють на усвідомлені та неусвідомлені. Сутність усвідомлених мотивів полягає в чіткому розумінні і сприйнятті важливості особистістю цілей своєї діяльності, які й обумовлюють механізм її мотивації. Якщо цілі діяльності не усвідомлюються особистістю, то й мотиви діяльності будуть неусвідомленими, рефлекторними або реактивними. Отже, як усвідомлені, так і не усвідомлені мотиви впливають на перебіг процесу формування високого рівня готовності викладачів.

Стимулювання механізму самовдосконалення та педагогічної рефлексії в галузі оцінювання. Виділення даної психолого-педагогічної умови зумовлено тим, що професійне самовдосконалення спеціаліста – це свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності і розвитку професійно значущих якостей у відповідності до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистої програми розвитку [8: 232].

Під професійним самовдосконаленням викладачів ВНЗ ми розуміємо поєднання взаємопов'язаних і взаємозалежних процесів: професійного *самовиховання* (цілеспрямована робота особистості щодо духовного, розумового, морального, вольового, естетичного, фізичного розвитку, вдосконалення й усунення негативних рис характеру [6: 31]) та професійної *самоосвіти* (самостійна освіта, тобто отримання системних знань у певній галузі науки, техніки, культури, політичного життя, яка передбачає безпосередній інтерес особистості в органічному поєднанні із самостійністю у вивченні матеріалу [9]). Ці форми доповнюють одна одну і здійснюють взаємовплив на рівень готовності викладачів до оцінювальної діяльності.

Беручи до уваги те, що процес самовиховання і самоосвіти впливають на розвиток когнітивного та операційно-дійових компонентів готовності викладачів, можемо зробити висновок, що їх розвиток є необхідною умовою підвищення рівня готовності викладачів до оцінювальної діяльності, що у свою чергу сприяє підвищенню об'єктивності контролю знань студентів.

На нашу думку, процес самовдосконалення можливий лише за умов аналізу й самоаналізу власного досвіду спілкування з іншими, особистих можливостей і досягнень, своїх успіхів чи невдач у професійній діяльності. Тому, важливим показником готовності викладача є розвинена *педагогічна рефлексія*.

Теоретичний аналіз наукової літератури [5; 8; 9] показав, що існує декілька підходів до трактування наукового поняття рефлексія, зокрема його трактують як: осмислення мислення; аналіз знання з метою отримання нового знання або перетворення неявного знання в явне; самоспостереження за станом розуму або душі; дослідницький акт, спрямований людиною на себе; відображення людиною своєї внутрішньої психічної діяльності, психічних якостей і станів; усвідомлення людиною того, як вона сприймається іншими людьми; здатність одночасно утримувати у свідомості ситуацію, позицію і знаходитися в рефлексивній позиції, тобто задавати собі питання, аналізувати матеріал вихідної позиції; властивість, що притаманна лише людині, стан усвідомлення чого-небудь і процес репрезентації психіці свого власного змісту.

Для підвищення об'єктивності процесу оцінювання, викладач повинен уміти аналізувати, рефлексувати власні оцінювальні дії, свій емоційний стан, знати критерії власної діяльності, володіти навичками саморегуляції, засобами взаємодії та навичками спілкування. Тобто, професійна рефлексія є якісним показником оцінювальної діяльності викладача.

Зниження впливу суб'єктивних факторів при оцінюванні результатів навчальної діяльності. Ми повністю погоджуємося з В. Ф. Петренко [4] у тому, що висока об'єктивність оцінювання залежить від рівня сформованості когнітивного компоненту готовності викладача. Це виявляється у здатності враховувати велику кількість факторів при оцінюванні навчальних досягнень студентів, що впливають на суб'єктивізм оцінювання.

На думку К. Г. Делікатного [10] в об'єктивному оцінюванні навчальних досягнень студентів важливу роль відіграють особисті якості викладача такі як вимогливість, доброзичливість та справедливість. А. Г. Долманов [11], розглядаючи рівень сформованості оцінювальної діяльності викладача як один з показників професіоналізму, виявив залежність між високою об'єктивністю оцінок та особистісними характеристиками такими як: високий рівень самодостатності, незалежності, самостійності при прийнятті рішень, відсутність підвищеної тривожності й напруженості, проникливість, ощадливість.

Серед великої кількості факторів, що призводять до суб'єктивності оцінювання, один з найважливіших – це педагогічний стиль керівництва навчальним процесом. На думку вчених (П. Безносов, А. Бодалев, Ю. Гатанов, А. Доманов, А. Реан, С. Рябченко), стиль керівництва викладача впливає на формування індивідуального стилю оцінної діяльності, що знаходить своє відбиття в оцінних тенденціях завищення або заниження. Об'єктивність оцінювання викладачем

результатів професійної підготовки студентів може залежати також від рівня стереотипизації. На думку А. А. Реана [12: 26], у педагога під впливом власного досвіду складаються специфічні педагогічні стереотипи: студент-відмінник, студент-двієчник. Зустрічаючись із студентом, якого викладачі охарактеризували як відмінника, педагог допускає наявність у нього певних якостей. Проте, А. А. Реан відзначає, що всі оцінні стереотипи носять суб'єктивно-індивідуальний характер.

Усунути вплив суб'єктивних факторів – головна умова об'єктивності оцінювання. Однак повністю зняти суб'єктивізм в оцінюванні знань і вмінь, досить важко, оскільки оцінювання здійснює на практиці жива людина зі своїми якостями, особливостями, досвідом, ерудицією, майстерністю, що впливають на ставлення до того, кого оцінюють.

Поєднання традиційних та інноваційних методів контролю. Використання традиційних та інноваційних методів контролю виявляється в поєднанні усного, письмового і тестового методів. Відзначимо, що в системі контролю знань, умінь та навичок студентів є чимало положень, які не відповідають сучасним вимогам освіти вищої школи. Найбільш вагомими недоліками традиційного контролю є його репродуктивний характер та суб'єктивність в оцінюванні. До того ж, проведення контролю знань у традиційній формі вимагає багато аудиторного часу. Тому, виникає необхідність у нових формах контролю та модифікації вже відомих. До однієї з таких форм контролю належить тестування.

Тести – це одна із ефективних форм проведення контролю знань. До переваг тестування, як інноваційного методу контролю знань, відносять: об'єктивність і справедливість оцінки знань; відсутність емоційних стресів і перевантажень, психологічного впливу на студента; порівняння оцінок з однієї і тієї ж дисципліни, що дозволяє одержати об'єктивний матеріал про рівень підготовки студентів та якості викладання; можливість широкого використання технічних засобів та персонального комп'ютера, які підвищують ефективність і якість роботи викладачів; можливість заощадження часу викладачів і студентів. Принципова відмінність тесту від традиційної письмової контрольної роботи полягає в тому, що тест дозволяє більш точно вимірювання знань та виключає суб'єктивізм.

Відзначимо, що точність обліку результатів традиційних методів виявлення рівня знань і вмінь невисока. На нашу думку, для підвищення точності та об'єктивності оцінювання знань студентів доцільно традиційні методи поєднувати із тестуванням.

Таким чином, ми вважаємо, що процес формування високого рівня об'єктивності оцінювальних суджень викладачів відбувається, найбільшою мірою, під впливом таких психолого-педагогічних умов, як: розвиток мотиваційної сфери та підвищення професійного інтересу викладачів; стимулювання механізму самовдосконалення та педагогічної рефлексії в галузі оцінювання; зниження впливу суб'єктивних факторів при оцінюванні результатів навчальної діяльності; поєднання традиційних та інноваційних методів контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Высоцкий С. В. Структура психолого-педагогических условий формирования поисково-творческой направленности личности в процессе обучения // Научный вестник Південноукраїнського державного університету ім. К. Д. Ушинського: Збірник наукових праць. – Одеса, 1999. – Вип. 8-9. – С. 90-94.
2. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О. М. Пехота та ін. – К.: В-во А.С.К., 2003. – 240 с.
3. Мельничук І. М. Педагогічні умови реалізації стимулюючої функції контролю знань з хімії студентів технікумів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Тернопіль, 2002. – 20 с.
4. Петренко В. Ф. Семантический анализ профессиональных стереотипов // Вопросы психологии. – М., 1986, № 3. – С. 133-143.
5. Разина Т. В. Рефлексия в педагогическом мышлении/Психология профессионального педагогического мышления / Под. ред. М. М. Кашапова. – М.: Институт психологии РАН, 2003. – С. 233-282.
6. Ягулов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
7. Григорян С. Т. Формирование мотивации учения школьников: Методическое пособие. – М.: МГУ, 2002. – 67 с.
8. Психология и педагогика. Учебное пособие / Под ред. К. А. Абульхановой, Н. В. Васиной, Л. Г. Лаптева и др. – М.: Изд-во Совершенство, 1998. – 320 с.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
10. Делкатний К. Г. Авторитет оцінки. – К.: Т-во Знання УРСР, 1990. – 48 с.
11. Доманов А. Г. Индивидуальные особенности оценочной деятельности педагога: Дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07. – С.-Петербург, 1991. – 149 с.
12. Реан А. А. Психология педагогической деятельности. – Ижевск: Удмурдский университет, 1994. – 93 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2008 р.

Лысак Г. А. Психолого-педагогические условия повышения объективности контроля и оценивания профессиональной подготовки студентов университетов.

В статье осуществлен анализ психолого-педагогических условий повышения объективности контроля и оценивания профессиональной подготовки студентов университетов. Рассматриваются способы стимулирования механизма самосовершенствования и педагогической рефлексии в системе оценивания.

Lysak H. O. Psycho-Pedagogical Conditions of Control and Assessment Objectivity of Students' Educational Achievements.

Psycho-pedagogical conditions of control and assessment objectivity of students' educational achievements are analyzed in the article. The ways of self-perfection mechanism and pedagogic reflection stimulation in the evaluation system are considered.